

Т.В. Калашнікова, канд. екон. наук, доцент
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

ДОСВІД ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В РЕСПУБЛІЦІ БІЛОРУСЬ

Постановка проблеми. Формування обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення державної підтримки вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників передбачає всебічне вивчення міжнародного досвіду і особливо в країнах, що розвиваються, та в яких сільське господарство відіграє значну роль. З огляду на пріоритетний розвиток аграрного сектора економіки Республіки Білорусь та значні обсяги його державного фінансування є нагальна потреба у детальному ознайомленні з механізмом державної підтримки сільського господарства у цій країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання удосконалення державної підтримки сільського господарства є предметом наукових досліджень цілого ряду провідних білоруських науковців, серед яких В. Гусаков, А. Шпак, Г. Лич, А. Скаун, Е. Аксень, М. Ковтуненко та ін. [1-5]. Особлива увага економістами-аграрниками цієї країни останнім часом приділяється підвищенню ефективності та узгодженню правил надання державної підтримки з урахуванням інтеграційних процесів.

Формулювання цілей статті: проаналізувати показники діяльності сільського господарства та ознайомитись з досвідом та напрямками удосконалення його державної підтримки в Республіці Білорусь з метою запозичення позитивного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сільське господарство Республіки Білорусь є потужною галуззю економіки, де зайнято близько 9 % населення, формується 8-9 % ВВП країни, виробляється продукції та послуг на суму майже 97 трлн р. (11,6 млрд дол). Про стратегічне значення цього сектора економіки свідчать його частка в структурі експорту (у 2005 р. – 9 %, у 2012 р. – 11 %), високий рівень здійснюваних інвестицій (відповідно 13,3 % та 14,8 % загальних інвестицій в основний капітал) та динамічне нарощування обсягів державної підтримки. За наведений період бюджетні видатки на підтримку сільського господарства у доларовому еквіваленті збільшилися утричі. Їх частка у ВВП зросла з 1,8 до 2,6 %, в структурі видатків консолідованого бюджету країни – з 6,0 до 8,9 %, у вартості сільськогосподарської продукції – з 9,2 до 14,2 % (табл. 1).

1. Динаміка показників розвитку та державної підтримки сільського господарства Республіки Білорусь у 2005-2012 рр.

Показник	2005 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 у % до 2005
1	2	3	4	5	6	7	8
ВВП країни, трлн руб*	65,1	129,8	137,4	164,5	297,2	527,4	у 8,1 р.
млрд дол. США**	30,2	60,8	49,2	55,2	64,3	63,3	у 2,1 р.
Питома вага сільського насе- лення, %	27,8	26,1	25,5	24,9	24,2	23,7	х
Питома вага зайнятих в сільському господарстві, %	10,0	9,0	9,0	8,8	8,5	8,5	х
Площа с.-г. угідь, тис. га	9011	8945	8927	8897	8874	8817	97,8
Продукція сільського господарства в поточних цінах, трлн р.	12,88	25,22	26,80	36,13	55,64	96,70	у 7,5 р.
Питома вага сільського господарства у ВВП, %	8,4	8,5	8,3	9,2	8,3	8,4	х
Частка інвестицій в сільське господарство в структурі інвес- тицій в основний капітал, %	13,3	14,9	17,5	16,5	11,8	14,8	х
Частка с.-г. продукції та продовольства в експорті, %	9,0	7,2	11,3	13,4	10,0	11,0	х
Прибуток в сільському господарстві, тлрн р.*	0,765	1,806	1,251	1,391	4,474	9,527	у 12,5 р.
Рентабельність реалізованої продукції, робіт, послуг, %	4,0	5,5	-0,1	-0,8	15,8	19,6	х
Питома вага збиткових с.-г. підприємств, %	0,7	1,2	5,0	4,8	4,3	5,4	х
Видатки консолідованого бюд- жету на сільське господарство – всього, трлн р.*	1,18	4,45	5,43	5,31	7,98	13,76	у 11,7 р.
млрд дол. США**	0,548	2,106	1,943	1,784	1,725	1,650	у 3 р.
з розрахунку на 1 га с.-г. угідь, дол. США**	61	235	218	201	194	187	у 3,1 р.
Частка підтримки сільського господарства: у ВВП, %	1,8	3,5	3,9	3,2	2,7	2,6	х

<i>Продовження табл. 1</i>							
1	2	3	4	5	6	7	8
у консолідованому бюджеті, %	6,0	7,1	8,5	10,0	10,0	8,9	х
у вартості с.-г. продукції, %	9,2	17,6	20,3	14,7	14,3	14,2	х
Відношення бюджетної підтримки до прибутку, разів	1,54	2,46	4,34	3,82	1,78	1,44	х

*білоруських рублів

**за середнім офіційним курсом білоруського рубля за даними Національного банку Республіки Білорусь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbrb.by/statistics/Rates/>
Джерело: розраховано автором за даними Національного статистичного комітету Республіки Білорусь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.belstat.gov.by>

Зазначимо, що результати діяльності сільського господарства значно відстають від темпів нарощування обсягів його підтримки та є нижчими, ніж в інших галузях економіки, що не отримують таких преференцій. За період 2005–2012 рр. виробництво сільськогосподарської продукції у співставних цінах збільшилося на 41,1 %, у тому числі рослинництва на 42,9 %, тваринництва – на 38,8 %, тоді як у промисловості – на 67,9 % [6]. Водночас, бюджетні вливання постійно перевищують фінансовий результат діяльності товаровиробників, що свідчить про низьку ефективність державної підтримки галузі.

На підставі ґрунтовного аналізу Державних програм розвитку села [7,8] нами було визначено основні складові сучасної системи державної підтримки сільського господарства в Республіці Білорусь та виокремлено ряд її основних особливостей (рисунки). Цільове призначення державної підтримки до 2010 р. визначали видатки на соціальну сферу (37,2 %), в межах яких передбачалося будівництво 1,5 тис. агромістечок для створення умов життєзабезпечення населення; з 2011 р. – 12,6 % підтримки спрямовується на укріплення престижності сільської праці. Вважаємо надзвичайно корисним для України зроблений білорусами наголос на необхідності створення відповідної соціальної бази як основи для подальшого розвитку виробничої сфери.

Високий рівень підтримки аграрної галузі країни обумовлений домінуванням державної форми власності: переважна частка сільськогосподарських підприємств повністю або частково є державною власністю і ця тенденція посилюється (у 2005 р. 55,6 %, у 2012 р. – 70,8 %), а напрями підтримки визначаються специфікою великотоварного виробництва (у 2005 р. у середньому на підприємство припадало 3,9, у

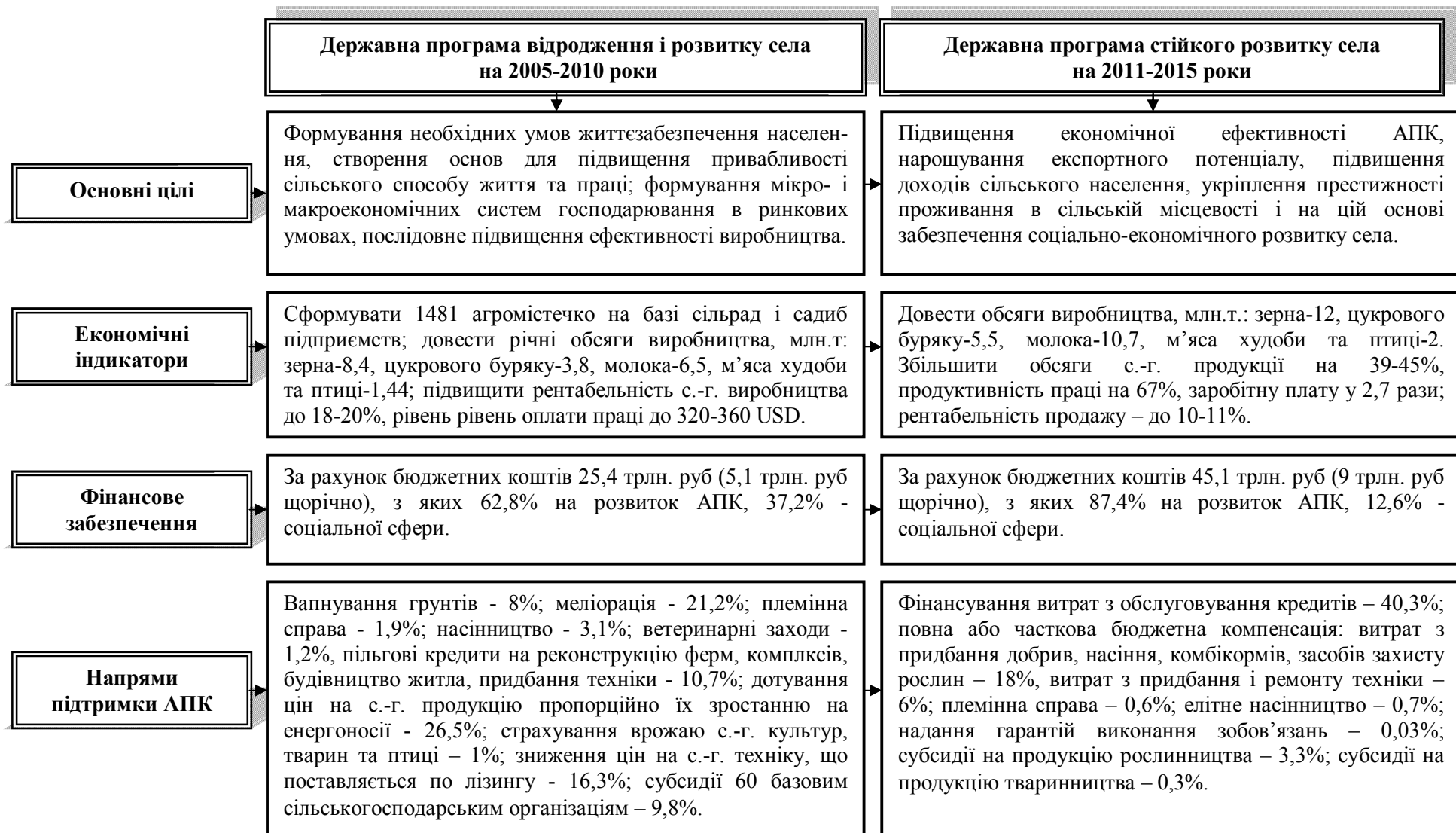

Рис. 1. Складові державних програм розвитку села та основні напрями державної підтримки АПК Республіки Білорусь

Джерело: розроблено автором на підставі [7,8]

2012 р. – 5 тис. га с.-г.угідь). Керуючись твердженням, що ефективність державних видатків зумовлена більше їх структурою, ніж обсягами, котра визначається важливістю заходів, що фінансуються з бюджету [9], вважаємо принципово важливим відзначити зміщення акцентів в підтримці АПК з дотування цін на сільгосппродукцію та техніку (в сумі 42,8 % видатків) до фінансування витрат з обслуговування кредитів (40,3 %). При зростанні частки підтримки АПК в структурі бюджетних видатків з 62,8 до 87,4 % безпосередньо сільгосптоваровиробникам надходила лише половина бюджетного фінансування, іншу – отримували постачальники, або фінансово-кредитні установи, що обслуговують сільське господарство. Слід відзначити активізацію іноваційної діяльності АПК, його технічне переоснащення. Підтримка спрямовувалась переважно в галузь тваринництва (інвестиційні проекти в молочному скотарстві), а молочна продукція в основному направлялась на експорт (88 % з якого – до Росії). Для нашої країни надзвичайно корисною є білоруська практика державної підтримки насінництва та племінної справи. Зокрема, фінансування в рослинництві робіт зі створення сортів з генетично потенційною врожайністю з гектара: зернових – 80-85 ц, ріпака – 40-45 ц, цукрового буряку – 550-600 ц, картоплі – 600-650 ц; в тваринництві – з розведення генетичного потенціалу, на основі якого продуктивність корів у 2015 р. буде доведена до 15 тис. кг за лактацію, середньодобовий приріст свиней становитиме 900 г, продуктивність птиці – 330-340 яєць на рік. У 2011 – 2013 рр. передбачено будівництво 6 репродукторів для утримання до 10 тис. свиноматок, 5 племзаводів з розведення чистопородних м'ясних свиней потужністю 150 - 250 маток, станцію контрольного відкорму та оцінки м'ясних якостей свиней на 650 скотомісць, селекційно-племінну молочну ферму (нуклеус) на 350 корів, 2 селекційно-генетичних центра з розведення птахів.

Важливим чинником формування політики підтримки сільського господарства Республіки Білорусь є необхідність її уніфікації в рамках Єдиного економічного простору з Республікою Казахстан та Російською Федерацією, що передбачено Угодою про єдині правила державної підтримки сільського господарства [10]. Цей документ розроблений відповідно до міжнародних вимог, забезпечує єдиний підхід до трактування сутності державної підтримки сільського господарства в угодах ЄЕП та СОТ; передбачає поділ заходів державної підтримки на такі, що не викривлюють (“зелений кошик”) та викривлюють взаємну торгівлю (“жовтий кошик”) і обмежує рівень останніх. На підставі аналізу структури державної підтримки сільського господарства в окремих країнах СНД, в Республіці Білорусь зафіксовано найвищий рівень заходів підтримки, що

викривлюють взаємну торгівлю, належать до “жовтого кошику” і забезпечують підтримку безпосередньо продукції. Більшість з них розподіляються без прив’язки до конкретного продукту, що знижує ефективність використання бюджетних коштів (табл. 2).

2. Структура державної підтримки в країнах СНД у 2011-2012 рр., %

Країна	Рік	“Жовтий кошик”			“Зелений кошик”	Всього
		без прив’язки до конкретного продукту	з прив’язкою до конкретного продукту	всього		
Республіка Білорусь	2011	90,7	1,6	92,3	7,7	100,0
Білорусь	2012	81,2	3,6	84,8	15,2	100,0
Російська Федерація	2011	69,8	1,9	71,7	28,3	100,0
Казахстан	2011	16,3	6,1	22,4	77,6	100,0
Україна	2011	28,4	23,2	51,6	48,4	100,0
	2012	13,2	21,2	34,4	65,6	100,0

Джерело: розраховано автором за даними Інтернет-порталу FAO. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://faostat.fao.org>

Відповідно до досягнутих країнами ЄЄП домовленостей, величина державної підтримки сільського господарства Білорусі не повинна перевищувати 150-160 дол. США, а рівень заходів, що викривлюють торгівлю (розраховується як відношення обсягу державної підтримки сільського господарства до вартості сільськогосподарської продукції), передбачено поетапно знизити до 12 % (2011 р. – 16 %, 2012 р. – 15 %, 2013 р. – 14 %, 2014 р. – 13 %, 2015 р. – 12 %). У подальшому рівень такої підтримки не повинен перевищувати 10 %.

На переконання науковців, державна підтримка в Республіці Білорусь повинна забезпечити досягнення основної стратегічної мети: забезпечення стійкості національного продовольчого комплексу на основі формування сприятливих умов для прискореного розвитку вітчизняного сільського господарства і переробної промисловості, досягнення цільової конкурентоспроможності суб’єктів господарювання в умовах розвитку регіональної і міжнародної інтеграції [11]. З цією метою Державною програмою стійкого розвитку села на 2011-2015 рр. [8] передбачено: першочергове надання підтримки підприємствам, що забезпечують високу окупність ресурсів, зростання доданої вартості та мають важливе

соціально-економічне значення для економіки країни та регіону; субсидування як поточної діяльності ськогосподарських підприємств, так і реалізації великих інвестиційних проектів, що мають тривалі терміни окупності та потребують значних ресурсів, акумулювання яких не може бути забезпечено підприємствами самостійно; поступове скорочення та структурування бюджетного фінансування сільського господарства відповідно до принципів СОТ та вимог Угоди про єдині правила підтримки сільського господарства в рамках ЄЕП за рахунок збільшення частки фінансування заходів з прив'язкою до конкретного продукту та нарощування заходів, що не викривлюють торгівлі (заходів “зеленого кошика”).

Висновки. 1. Державна підтримка сільського господарства Республіки Білорусь спрямована на підтримання конкурентоспроможності продукції та створення сприятливих умов для національного товаровиробника; має особливості, що обумовлені об'єктивними економічними умовами функціонування галузі (багатофункціональним великотоварним виробництвом, пріоритетом державної форми власності, визначальною роллю у життєзабезпеченні сільського укладу); характеризується високими темпами нарощування та низькою ефективністю.

2. Заслуговує на увагу і може бути запозичений нашою країною позитивний досвід застосування державної підтримки сільського господарства в Республіці Білорусь, особливо стосовно комплексного підходу до підтримки соціальної сфери села; стимулювання інноваційних технологій виробництва та збуту сільськогосподарської продукції; нарощування бюджетного фінансування підтримки племінного тваринництва та елітного насінництва, що є запорукою подальшого розвитку та підвищення ефективності виробництва.

3. З огляду на динамічний розвиток регіональних та міжнародних інтеграційних процесів, вважаємо за необхідне ретельно вивчити досвід Республіки Білорусь в узгодженні єдиних правил державної підтримки сільського господарства.

Бібліографічний список: 1. Гусаков В. Сравнительный анализ основных подходов и правил использования государственной поддержки сельского хозяйства в государствах-членах Таможенного союза и Единого экономического пространства / В. Гусаков, А. Шпак и др. // Аграрная экономика. – 2013. – № 6. – С. 2-12. 2. Лыч Г.М. Государственная поддержка сельского хозяйства: нужны радикальные коррективы / Г.М. Лыч // Весці Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (Серыя аграрных навук). – Мінск, 2011. – № 3. – С. 71-79. 3. Скакун А. Рекомендации по

выработке предложений по государственной поддержке сельского хозяйства / А. Скакун // Аграрная экономика. – 2012. – № 6. – С. 10-11.

4. Аксень Э.М. Стохастическое моделирование влияния государства на динамику показателей экономического развития / Э.М. Аксень, И.Н. Беляцкий // Белорусский экономический журнал. – 2011. – № 1. – С. 28-36.

5. Ковтуненко Н.А. Эволюция взглядов на роль государства в экономике / Н.А. Ковтуненко// Белорусский экономический журнал. – 2013. – № 1. – С. 74-87.

6. Сельское хозяйство Республики Беларусь: Стат. сборник / отв. за выпуск З.В. Якубовская. – Нац. стат. комитет Республики Беларусь. – Минск, 2013. – 363 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.belstat.gov.by>

7. О Государственной программе возрождения и развития села на 2005–2010 годы: Указ Президента Республики Беларусь от 25.03.2005 г. № 150 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=p30500150&p2=%7BNRPA%](http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=p30500150&p2=%7BNRPA%7D)

8. О Государственной программе устойчивого развития села на 2011–2015 годы: Указ Президента Республики Беларусь от 01.08.2011 г. № 342 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pravo.levonevsky.org/bazaby/republic00/text757/index.htm>

9. Осецький В.Л. Державні видатки в реалізації бюджетної стратегії соціально-економічного розвитку України/ В.Л. Осецький, П.А. Мороз// Фінанси України. – 2012. – № 12. – С. 103-111.

10. Соглашение о единых правилах государственной поддержки сельского хозяйства [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.economy.gov.ru/minec/activity/sections/formuer/unipolicy/doc20101021_010

11. Гусаков В.К. Как обеспечить устойчивость и конкурентоспособность национального АПК / В.К. Гусаков // Весці Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (Серыя аграрных навук). – Мінск, 2013. – № 1. – С. 9-22.

Калашнікова Т.В. Опыт государственной поддержки сельского хозяйства в Республике Беларусь. Проанализированы показатели развития и государственной поддержки сельского хозяйства в Республике Беларусь в процессе реализации государственных программ возрождения села.

Kalashnikova T. The experience of state support to agriculture in the Republic of Belarus. Indexes of development and state support of agriculture in the Republic of Belarus in the process of implementation of the State Program of the village.